

Åt helvete i maklig takt

Partierna visar en pinsam ovilja att redovisa vad de menar med humanitet och civilisation, skriver Ulf Himmelstrand.

Med välvald fraseologi kan värderingar förvandlas till en attraktiv fasad, som följer vad en människa eller ett parti verkligen vill – eller en oförmåga att alls bestämma sig för någonting. Därför har jag brukat hävda att det är mera väglödande att ta reda på vilken verklighetsbild, som ett politiskt parti håller sig med, än att lyssna till dess uttalande värderingar.

Värdeseminarier 5

Inte minst intressant är det att studera vilka delar av en påträngande verklighet, som utsluts ur verklighetsbilden. Det avslöjar verkligen än mer om en persons eller ett partis värderingar. Låt oss utgå från en ytterst allmänt hållen värdering. Nästan alla skulle svara ja på frågan om de inte önskade ett "humant och civiliserat samhälle".

Pricka av på lista

För att hjälpa de svarande föreläggas de en detaljerad lista på tänkta men konkreta beståndsdelar i ett humant och civiliserat samhälle, varpå de ombedes pricka av dem, som anses oundgängliga eller åtminstone högst önskvärda. Nyligen föreslog akademiledamoten Gunnell Vallquist i Svenska Dagbladet landets politiker (oavsett parti) att ta fram en budget utifrån en sådan lista över oundgängliga beståndsdelar. Jag citerar:

Tag reda på, inte av andra politiker och inte av högt betalda konsulter, utan av sjukvårdens personal, alla kategorier, ta reda på hur många läkare, sköterskor, undersköterskor och städare (inte minst, tänk på alla infektioner som har brett ut sig på sjukhusen), som skulle behövas för att patienterna skulle få den vård deras tillstånd kräver...

Samma metod föreslås av Gunnell Vallquist för att bestämma personalbehov och andra budgetposter inom utbildning, polis och rättsväsende. När vi så inom en rad sektorer fått en verklighetsbild av tänkbara beståndsdelar i ett humant och civiliserat samhälle, så vet vi bättre vad vi menar med våra högrävarvärderingar. Bara de offentligt verksamma kan för oss erfarenhetsmässigt konkretisera vilka beståndsdelar, som ingår i vad de uppfattar som en human och civiliserad verksamhet. Politikerna skall sedan öppet och synligt pricka av – eller stryka – ur listan. Vad vägar välfärdsskeptikerna offentligt stryka?

Nästa fråga är om vi idag eller i morgon har lika bra råd med ett humant och civiliserat samhälle som vi hade före de genomlidna åren av nedskärningar. Eller gör oss våra segrande marknadsekonominer fattigare och därmed sämre

på att betala de arbetsintensiva verksamheter, som ingår i omsorg, vård, utbildning, miljöhänsyn, rättssäkerhet och kultur?

Såväl vardagliga iakttagelser som sociologiska undersökningar visar att vanliga löntagare kan uttrycka en ideologisk villighet att betala skatt till den offentliga sektorns verksamheter, samtidigt som de själva i vardagssituationer rätt ofta undviker skatt genom att utföra eller utnyttja svartjobb. På denna mikronivå existerar skattekillen – trots den ideologiska villigheten att betala skatt.

En ovilja mot Sveriges höga skattetryck är däremot påtaglig bland dem som har bättre råd att betala skatten. Hur kommer sig detta? Är det en fråga om värderingar – av "girigheten" som kunnat göra sig bred tack vare okunighet om humanitetens och civilisationens beståndsdelar – eller är det en samhällsekonomiskt rationell hållning betingad av skattekillen och kapitallets – inklusive det högkompetenta humankapitalets – allt större internationella rörlighet? Oavsett vad vi tror om "girigheten", så måste vi ta på allvar företagsledares försök att minska kostnaderna genom att flytta sitt kapital och en del av produktionen till mindre skattetyngda länder.

Svårt utnyttja rikedom

Hur blir det då med humaniteten och civilisationen såsom de definierats med den Vallquistiska forskningsmetoden? Inte heller den frågan kan besvaras utan att ta internationaliseringen i beaktande. Om betydande länder i vår internationella miljö skulle förbise vad som konkret utgör humanitetens och civilisationens beståndsdelar och väljer att inte säkerställa dem, blir det svårt för enstaka länder i Norden att utnyttja sin rikedom till just – humanitet och civilisation.

Vallquists fråga måste alltså ställas inre bara till svenska politiker, företagare och skattebetalare. De måste ställas internationellt. För mig har detta varit ett av de främsta skälen för svenskt medlemskap

DEN VÄLVILLIGE HERRN: — Ja pengar vill Ni ha förstås, men om jag i stället erbjöds er ett lösnande arbete, så tror jag bestämt, att Ni bara skulle bli arg.
LUFFAREN: — Nä för all del. Man förestår väl lite skämt också!

(Teckning av Carl Hall, ur Strix 33/1908.)

i EU. För att hindra sociala dumpning, måste parameterna för finans- och skattepolitik så småningom göras mera likartade i flertalet demokratiska länder, åtminstone avseende den andel som spenderas på humanitet och civilisation.

Vi måste räkna med en minskad skattebas för inkomstskatter till följd av att sysselsättningen inom industrin inte längre kommer att öka med ekonomisk tillväxt.

Minskar man verkligen sina kostnader genom de nedskärningar i humanitet och civilisation, som förekommit under senare år? Kan-ske blir sådant sparande dyrare inte bara i mänskliga och etiska termer utan även i pengar räknat – på grund av oplanerade sekundära kostnader av nedskärningarna? Sådana oplanerade sekundära kostnader och deras bidrag till att skapa ett samhälle i den utfors-backe, som Galbraith kallade *private wealth and public squalor*, är ett ofrånkomligt föremål inte bara för mitt forskarintresse utan även för mina värderingar som samhällsmedborgare.

För en tid sedan hade jag en e-postdialog med min tyske kollega Claus Offe om dessa ting. Han uttryckte tvivel om min konsekvens-etiska hållning. Våra globaliserade ekonomiska strukturer är så porösa, framhöll Offe, att det inte är någon som helst svårighet för kapitalets aktörer att slinka undan dåliga sekundära konsekvenser av sitt eget handlande. Därför är det inte en rationellt kalkylerande konsekvens-etik som behövs, utan Moralisk Imperativ – *Moralischer Verstand – Moral Reason*... och vad värdering-er egentligen är värda kan bara beräknas genom Vallquists inventering.

Bland olika sätt att betala verkliga kostnader tror jag allt mindre och mindre på inkomstskatter – inte bara för skattekillens skull utan framför allt därför att vi måste räkna med en minskad skattebas för inkomstskatter till följd av att sysselsättningen inom industrin inte längre kommer att öka med ekonomisk tillväxt.

Nya skatteköllor

Men skatterna för de omfattande verksamheter och tjänster inom offentlig sektor, som inte bör privatiseras, måste då komma från annat håll än inkomstskatter – antingen direkt från en effektiv, rikedomslustande produktion i form av något slags mervärdes-skatt och/eller i form av omsättningsskatt på konsumtionen. Det är inte säkert att det totala kostnadsstrycket därför blir högre än det nuvarande, eftersom lägre inkomstskatt för anställda skulle möjliggöra lägre nominella inkomster utan att realinkomsterna därför minskade eller förhindrades att reellt öka.

Valet av skattepolitik för att finansiera humanitet och civilisation i våra samhällen är till slut också det en värderingsfråga.

Jag störs av den brist på intellektuell och moraliskt engagemang, som utmärker alla de politiska partier som fick Gunnell Vallquists utmaning. Rädsla för att säga något som inte stämmer med vad man alltid sagt och tystnad ifråga om vad som borde debatteras är det rådande tillståndet.

Ryck upp er politiker, ekonomer, näringslivsföreträdare, offentligt verksamma och övriga skattebetalare innan det går åt helvete – i lagom svenskt takt under ackompanjering av aningslösa, lagom samhällskritiska svenska massmediasnuttar.

ULF HIMMELSTRAND
Professor emeritus i sociologi

Inlägg i värdeseminarier: Knut Carlqvist 24/9, Jan-Ewert Strömbeck 8/10, Eric Frieberg 24/10 och Jan Anward 8/11. Bidrag till seminarier är välkomna. Kontakta redaktören per telefon eller e-post.

Blott en talar till publiken

Inkrökt och trist, skriver Gunder Andersson om senaste pjäsen på Stadsteatern.

Teatern slåss under knapphetens kalla stjärna. Kan det vara skälet till att det som där presteras så ofta stryks med härs med sämskinn? Ätminstone skyttar få arvtagare till Allan Fagerström, på en gång kunnig och elak. När det behöves.

Kulturflisor

Ta *Henrik IV* på Stockholms Stadsteater. Pjäsen har kallats Luigi Pirandellos mästerverk: historien om ädlingen som bokstavligt talat flyr in i den tyske 1000-talskungen *Henrik IV*'s gestalt av svartsjuka (eller smärta) inför att en rival förfört hans kvinna. Sedan följer definitivt lång tids färd mot natt. Hämd, kort sagt, och en maffig historia.

Så till grundfrågan: måste seriös teater vara så in i helvete tråkig? Av programhäftet framgår att regissören Jonas Cornell tänkt så det knakat, och resultatet: en första akt så trög att man skulle behöva en sträng koks för att hålla sig vaken.

Andra blir bättre, när Anders Ahlborn som kung *Henrik* kommer in på allvar. Han intar scenen med en främlinglighet till alla kejsar Nero, och då händer det satsen i min lilla låda saker. Han fyller ut scenen så totalt att resten av ensemblen (med ett par undantag) går in i skuggorna. Det är knappast helt och hållet deras fel. Cornell verkar inte lägga många strån i kors på personinstruktion.

Spöken från såporna

Men ett definitivt problem är att unga skivspelare mer och mer tenderar att låta som om de medverkade i någon TV-såpa. Inte alla texter kan pratas fram i högt, falletsittande tonläge. Pirandello hör dit.

Pirandello är rollbetyget och personlighetsklyvningens författare. På senare år har olika postmodernister försökt göra honom till sin, han skulle ha förebådat denna tankeinriktning. Det måste sägas vara en avancerad form av akademisk kulturimperialism. Pirandello var långt ifrån först med tankegångarna kring den kluvna, mångfacetterade människan, vilket inte ens han själv inbillade sig. Temat fanns redan under romantiken. Har någon hört talas om *Dr Jekyll and Mr Hyde*?

Henrik IV är en uppsättning som kvävs av en intellektuell tvångströja och med scenerier stelbenta som byråkrater. Upplev teatern en publikriks – och det talas åtminstone om det – kan det bero på att alltför många regissörer och dito teaterchefer satsar mer på introverta övningar i teaterns finrum än på publikkontakt.

Ur den aspekten måste valet av Dario Fo till Nobelpristagare sägas vara en signal i motsatt riktning.

GUNDER ANDERSSON